

CALE (202) av

a oraz e jasne (w tym w a 3 r., w e 2 r. błędne znakowanie).

Sł stp notuje, Cn brak, Linde XVIII w.

1. *Całkowicie, w całości, nie w częściach, bez reszty* (19) : Mily panie niechay ale Spyłe łwe reieltra czale. *RejKup* F; A iefli Chrifthus tu iefł cále [...] tedy wálzá nádzieiá vpádlá *CzechRozm* 265v; *CzechEp* 215, 365, [385]; Który Státut cále małz wysłzý. *SarnStat* 467, 513, [630], 637, 639, 1092.

Wyrażenie: »we wszem (a. na wszystkim) cale« [szyk 3 : 1] (4): on był w części: á ten cále ná włzytkim táki/ iákiego prorok opifał. *CzechEp* [381]; *SarnStat* 1038, 1059, 1188.

Szeregi: »cale i rozdzielnie« (1): A ták tám cále y rozdzielnie, co do ziemłtwá, á co ná ład Stárości y karánié iego przychodzi, znaydziefz. *SarnStat* 513.

»tak we wszem cale, jako też jakiegokolwiek części« (3): od łwego tego włáściwego/ prawdziwego/ á prawwego ciála/ y od głowy Korony Polskiéy ták we włzem cále/ iáko téż iákiéykolwiek części łwoiéy nigdy oderwana áni odłaczona żadnym łpofobem áni kłztałtem nie może bydź czály wiecznémi. *SarnStat* 1038 [*idem* (2)] 1059, 1188.

»zupełnie i cale« = *plene et integre* *JanStat* (3): [*dobra*] zupełnie y cále niech wróca *SarnStat* 1069, [994], 1109.

2. *Zupełnie, kompletnie, bez wyjątku; dobrze, doskonale, słusznie, bez zarzutu, w najwyższym stopniu; constanter, fideliter* *Mącz* (133) : A yzeby thy rzeczy y thy pothanovyenya them czaley y pilney bily zachovyvany *LibLeg* 6/157v; Nagotuy Wagy Michale Bychmy rozeznałi czalé Miedzy temi czo łię Sądzą *RejKup* aa7, y4v, z6, Bb; Naydzye przedłye/ mym zdánim/ co mu požytek przynesyé/ zwłáłczá kto cále/ á nye z zákázonym vmyłlem/ do czytánya przyydzýe. *KromRozm III* A3; *Diar* 50; On pułtelnik co łiedzyał ná oney złey łkále/ Ten prawie łwiéty żywot był wykonał cále. *RejWiz* 132, 122, 136; *LeszczRzecz* A3 [2 r.], A3v [2 r.]; Tobye ya powinne łluby Boże ku twey chwale/ Oddam záwždy wyznawáyac w łercu łwoim cále *LubPs* O2, H3, Z5; *BibRadz I* *4, 351b *marg*; *Constanter et fideliter permanere in amicitia populi Romani, Być nienárułszonym przyacielem ludu Rzymskiego/ álbo záchowác łie cále przeciw Rzymiánóm. Mącz* 126b; Ale gdy łie kto wiernym á łtałym łercem vciecze ku Pánu łwoiemu/ á prawie cále oczy łwoie obroci ku łwiétemu Máyełtatowi iego *RejPos* 354; *GrzegŚm* A3, 15, 36; *WierKróc* B2; gdy łie łłow łámych Ezáiałzowych cále trzymác bédziemy/ á nie ták łie tylko ná kilku z nich wiefzác iáko czynią Zydowie *CzechRozm* 141; Ale to iuż teraz widzę/ iż y łámi cále prawdy nie dołzli. *CzechRozm* 222v, 22, 33, 52v, 56v, 65 (13); bédacemu mi ná modłitwie/ łen przypadł táki/ iłz ánim łpał cále/ ánim tełz czuł cale *SkarŻyw* 565; *CzechEp* 9, 52, 241, 342; *CzechEpPORz* *2v; był łynod w Aquilegi/ ná ktorým dopiero/ ná ten błád cále zezwolili. *NiemObr* 137, 81; Ale łluzýc Bogu cále/ A przełtawác ná łwym mále *KochMROt* B3v; *ArtKanc* A9v, Cv; *ActReg* 133, 139; Iáko bowiem Szwiec nie może cále łwego rzemiéłłá odpráwowác/ gdyby rázem chciał być y Szewcem y Bárwierzem *Phil* 2, B3; Ołtátek téy Formy naydziefz w drugiéy części Metryki, zład cále bédziefz mógl wypełnić list. *SarnStat* 637, *6, 657, 957, 1203, 1280; *CiekPotr* 82; Toż ia o niey cále rozumiem że y mną łynem łwym niepogárdzi *CzahTr* A2v, F3.

Zwroty: »cale (od)da(wa)ć (się)« [szyk zmienny] (10): ále łámego siebie cále oddáie Pánu Bogu GrzegŚm 22; Potym iefli fię cále wedle ciálá oddał Chrifus wczniom łwym CzechRozm 265, 180, 209v, 213, 227; NiemObr 113; ArtKanc O4; Phil N3; WujNT 564.

»cale (się) podda(wa)ć« [szyk zmienny] (4): CzechRozm 158v; NiemObr 179; Błogofławiony człowiek/ co Iákubowemu/ Bogu vfa/ y cále śwá myśl poddał iemu GrabowSet D2; Poddawáiąc fię cále Bozkiey opátrności. WujNT 806.

»cale przesta(wa)ć [na kim, na czym]« (13): gdy fie cále ná łáfkę Bożá/ w Chrifutlie Iezufie okázaná/ fpuściłz: y cále też ná fprawiedliwości Chrifutlowey przeltánielz. CzechRozm 209v, 20v, 22, 84v, 175v, 206 (9); ále mu też cále wierzę/ y ná nim cále przeltawam CzechEp 339, 198; CzechEpPORz*; NiemObr 36.

»cale się spuścić (a. spuszczać)« [szyk zmienny] (11): żeby fie nam nie trzebá fpuzczáć/ cále we wżyfłtkim/ ná łámę łáfkę Bożá CzechRozm 212, 113v, 209v, 211v, 231v, 232, 245, 256; CzechEp 24 [2 r.], 126, 136.

»cale (u)wierzyć« [szyk zmienny] (8): Kto teraz ma Ewánieliá y oney cále wierzy, ten iey nie ma bes cudow, ále z cudámi. CzechRozm 190 marg, A3, 22, 209, 259, *3; CzechEp 74, 107, 223, 339; NiemObr 93; ActReg 139.

Wyrażenie: »cale we wszy(s)tkim (a. na wszem)« [szyk 4 : 1] (5): choćiafz y tám we wżyfłtkim cále porownánie nie może być. CzechRozm 52, 212; kteryby nie tylko łam cále ná wżem od iednego żywego Bogá Izráelfkie⁸⁰ odftąpił CzechEp 33, 7, 339.

Szeregi: »po części, a nie cale« (1): ktrych fie iefzcze y po dziś dzień żydowie/ y to iuz tylko po części/ á nie cále trzymáią CzechRozm 71v.

»cale a (i) prawdziwie« (3): toć ku wielkiej poćiefze wiernych náleży/ iż ony nie giną/ gdy cále á prawdziwie mrą GrzegŚm 51; CzechRozm 65v; CzechEp 65.

»prawie a cale« (1): Tám dopiro będye práwye á cále fwyęty kołcyoł KromRozm III D2v.

»cale i z serca« (1): áni bez wżey omyłki/ onym cále y z fercá wierzy. CzechEp 107.

»cale i skutecznie« (1): W ktrym to [...] muśiało tylko być w części/ co fię potym cále w Antychriście y fskutecznie wykonać miało CzechEp 370.

»cale i szczyrze« [szyk 2 : 2] (4): CzechRozm 70v; SkarŻyw 535; CzechEp 106; Y owżem iemu fię fzczyrze y cále oddawamy NiemObr 113.

»cale i we wszystkim« (1): Ktoremu piłmu ś. opowiadamy fię/ iż z łáłki Bożey cále y we wżyfłtkim wierzymy NiemObr 93.

»zgoła i cale« (1): áni też przyznawa zgołá y cále żadnemu [...]/ żeby on miał być zwierzchnościá iego. CzechEp [384].

»cale i (a) zupełnie (a. zupełnie)« (7): Iż też żaden prze krewkość ciálá fwego [...] zakonu onego cále y zupełnie wypelnić nie mógl. CzechRozm 207v, 167, 177, 207v; ReszPrz 59; SarnStat *8v.

3. Bez uszkodzenia, bez uszczerbku, w stanie nienaruszonym, bez zmian, bez skazy; integre JanStat (45) : WujJud Bv; Stáraymyłz fie byłmy iá [wolność] potomkom oddáli/ Włzáł nam Przodkowie cále do ręku podáli. Przes Przywileie Conftitucie. MycPrz I B3; SkarŻyw 312 [2 r.]; Y ták znáyduiá, że Naiemnik Conductor winien cále rzecz po fkończeniu naymu wrócić y oddać SarnStat 1272, 343, 414.

Zwroty: »cale (do-, za-)chow(yw)ać, (za)chowany« = *integre conservare JanStat* [szyk zmienny] (15 : 5): *KromRozm II* t3v, y2; *KromRozm III* Ov; Więc chociay s piętrá mowią/ iákoby niedbále/ Lecż przedfię co przyłtoi/ to chowáią cále. *RejZwierz* 70v; *BibRadz I* *3; *OrzRozm M2v*; á iákoś raz ná krzcie záflubił dzyerzeń iemu wiarę/ iż mu iá zázwdy cále záchowowywác będyełz *RejPos* 90; *CzechRozm* 60v; *SkarJedn* 397; *ZapKościar* 1582/ 33; *CzechEp* 343; *NiemObr* 54: Liłty cále máią bydż chowáné. *SarnStat* 1118 *marg*; Ale ták, żeby zóná ná tym nic nieźkodowälá, á mąż cále tego winien dochowác co mu zwierzono. *SarnStat* 1270, 275, 361, 838, 952, 1258; *GosłCast* 18.

»cale trzymać« (2): to ma bydż cále y nienáruźenié trzymano *SarnStat* 441, 163.

»cale zоста(wa)ć« (4): Prowifia pánny do łzcia zá mąż/ z części iéy należácý/ cále zołtáwác ma *SarnStat* 591, 636, 637, [1023].

»cale zоставowác« (1): Nic iednák tym żadnému nieuymuię: owłzem co cyiego ieft, cále zołtáwuię. *JanNKar Av*.

Wyrażenie: »we wszem (a. we wszystkim) cale« [szyk 2 : 1] (3): *OrzRozm M2v*; *CzechEp* 119; ták iż iné wżyfłtkié łprawy vrzędowi Podłkárbsłtwá Koronného należácé/ wedle przywileiu y Státutu/ we włzem cále á fkutecznie záchowáné bydż máią. *SarnStat* 361.

Szeregi: »cale a dostatecznie« (2): Bo zaprawdę rádźibychmy to widźieli/ áby tá święta praca y w namnieyłzym punkcie nie byłá naruźzona/ y owłzem áby ták cále á dołtátecznie byłá na iasniá podaná/ żeby fię ná włzem wżyfłtkim podobałá *BibRadz I* *6; *CzechRozm* 209v.

»cale i nienaruszenie« (3): *ZapKościar* 1582/33; iż przy tytule Wielkiego Kśięłtwá Litewłkiego y dołtoiońłtwách [...] wedle opilánia Przywileiu Królá Alexándrá cále y nie náruźenié zołtác ma *SarnStat* [1023], 441.

»cale a nieomyłnie« (1) : yáko rozne od prawdy á podánya ápołłolłkyego/ ktore/ powyeda/ w Rzymłkim kołcyele przez tylo namyáłtkow Pyotrowych cále á nyeomyłnye záchowane yełt. *KromRozm III* Ov.

»cale a pewnie« (1): ále y krom piłmá włtawy y podánya pánłkye y ápołłolłkye ták włtne/ yáko óiche álbo obrzędne cále á pewnye záchowywa *KromRozm II* y2.

»cale i spokojnie« [szyk 1 : 1] (2): tedyby nigdy żaden z nich cále y łpokoynie w Krolełtwie łwym łwey zwierzchności wżywác nie mogł. *CzechRozm* 184; *SarnStat* 1252.

»cale i (a) skutecznie« (4): *ZapWar* 1548 nr 2669; *CzechRozm* 177; przeto iż teź żaden zakonu cale we wżyfłtkim y fkutecznie nie wypełnił *CzechEp* 119; *SarnStat* 361.

»wiernie i (a) cale« = *fideliter et integre, fideliter et integraliter JanStat* (3): A łtąd káždy obáczyć może/ iáko wy wiernie á cale piłmá przywodźicie. *WujJud* 194v; *SarnStat* 188, 275.

a. Zdrowo, z zachowaniem życia, bezpiecznie (2) : Potym go począł głáłkác/ Lwiłko fie przewrácá/ A on go thu zá nogi y zá wży máca. Włtawłzy łzedł połkákuiąc przed nim áż ku łkále/ Ná ktorey łtał on domek/ doprowádził cále. *RejWiz* 109.

Szereg: »cale i bez obrażenia« (1): Ieftli tedy mie łłukácie/ dáycie tym (to ieft ápołłolom) odehydz/ tzale ij bez obrażenia. *OpecŻyw* 105v.

*** *Bez wystarczającego kontekstu (4)* : Solide adverbium, Cále/ zupełnie. *Mqcz* 399d; *Incorupte* – Nie nakazenie czalię. *Calep* 523a; *Insolidum* – Czalię. *Calep* 544a; *Integre* – Czalie, ízczerze, zupełnie. *Calep* 547b.

Synonimy: 2. *dobrze, doskonale, zupełnie*; 3. *nienaruszenie*.

Cf **CALESPALON, CAŁO, CAŁOWICIE, NIECALE**